TASAVVUF TA'LIMOTI VA MANBALARIDA VATAN TUSHUNCHASI VA TALQINI

Fazliddinova Aziza Fazliddin qizi

https://doi.org/10.5281/zenodo.23035832

Annotatsiya: Ushbu tezisda tasavvuf manbalarida Vatan tushunchasining mazmun-mohiyati,uning ma'naviy-axloqiy ahamiyati hamda inson tarbiyasidagi o'rni yoritiladi.Najmiddin KUbro,Jaloliddin Rumiy,Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning ma'naviy merosi misolida Vatanga muhabbat,yurtga sadoqat,fidoyilik va insonparvarlik kabi fazilatlar tahlil qilinadi.Shningdek,ularning hayoti orqali Vatan va inson ma'naviyati o'rtasidagi bog'liqlik ochib beriladi.Tasavvuf qarashlarning yosh avlodda vatanparvarlik va yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirishdagi tarbiyaviy ahamiyatiga e'tibor qaratiladi.

Kalitso'zlar: Vatan,tasavvuf,qalb,muhabbat,hissiyot,ruh,Vatankonsepsiyasi,sadoqat,safar,uy,qaytish,valiy,vatanparvarlik,shaxs,da'vat,murshid.

KIRISH

Tasavvuf sharq xalqlari ma'naviy hayoti,axloqiy tarbiyasi va dunyoqarashining shakllanishida muhim o'rin tutgan ta'limotlardan biridir.Tasavvuf manbalarida insonning komillikka intilishi,ezgulik,sabr-qanoat,sadoqat va fidoyilik kabi yuksak fazilarlar bilan bir qatorda,uning Vatanga bo'lgan munosabati ham alohida mazmun kasb etadi.Tasavvuf qaarshlarida insonning ichki dunyosini poklash va uni komillik sari yetaklash asosiy maqsadlardan biri hisoblanadi.Islom ma'naviyatining asosiy manbalarida,xususan,Payg'ambarimiz Muhammad (s'a'v)ning hayotlari va faoliyatlarida ham yurtga muhabbat,tinchlik va hamjihatlikni qadrlash kabi tushunchalar muhim ahamiyatga ega.Tasavvuf tarixida Najmiddin Kubro va jaloliddin Rumiy kabi buyuk mutafakkirlarning hayoti Vatanga sadoqat va insoniy fazilatlarning amaliy ifodasi sifatida alohida e'tiborga loyiq.Mazkur mavzuni o'rganish dolzarbligi shundaki,bugngi kunda yosh avlodda Vatanga muhabbat,milliy va ma'naviy qadriyatlarga hurmat,ajdodlar merosiga sadoqat tuyg'ularini shaklllantirish muhim vazifalardan biri.

Asosiy qism

Najmiddin Kubro hayoti tasavvuf manbalarida vatanparvarlikning eng yuksak namunasi sifatida aks etadi. Uning faoliyati orqali tasavvuf ta'limoti Vatanga muhabbat, fidoyilik, ma'naviy jasorat va ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim manba ekanligi namoyon bo'ladi.Xudoydod Vali Markaziy Osiyo tasavvuf an'analarida "valiy" darajasiga yetgan, ya'ni ma'naviy poklik va Allohga yaqinlik orqali yuksak ruhiy maqomga erishgan shaxs sifatida tilga olinadi.U haqidagi tarixiy ma'lumotlar boshqa yirik mutasavviflarga nisbatan kam saqlangan bo'lsa-da, tasavvufiy manbalarda uning jamiyatdagi o'rni murshidlik, ma'naviy tarbiya va xalqni birlashtirish bilan bog'lanadi. Xudoydod Vali faoliyatining asosiy yo'nalishi insonlarni ma'naviy jihatdan tarbiyalash, ularni nafs illatlaridan poklash va jamiyatda adolat hamda tinchlikni mustahkamlashdan iborat bo'lgan.U tasavvuf ta'limotida "insonni isloh qilish — jamiyatni isloh qilishning asosi" degan g'oyani ilgari surgan murshidlardan biri sifatida qaraladi. Uning majlislarida insoniy fazilatlar — sabr, shukr, halollik, adolat va vatan oldidagi burch tushunchalari

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

keng targ'ib qilingan. Shu jihatdan Xudoydod Vali ta'limoti faqat diniy doirada emas, balki ijtimoiy axloqiy tizim sifatida ham ahamiyat kasb etgan.

Xudoydod Vali faoliyatida vatanparvarlik bevosita qurolli kurash shaklida emas, balki ma'naviy birlik va jamiyat barqarorligini saqlash orqali namoyon bo'ladi. U yashagan davrda hududiy nizolar va ijtimoiy beqarorlik kuchaygan bo'lib, u xalqni fitna va bo'linishlardan saqlanishga chaqirgan. Tasavvufiy talqinga ko'ra, uning "vatanparvarligi" quyidagi uch asosda namoyon bo'lgan:

- xalqni ma'naviy jihatdan birlashtirish;
- adolat va tinchlik g'oyalarini targ'ib qilish;
- jamiyatda nizolarni yumshatish va barqarorlikni saqlash.

Shu sababli u "ma'naviy vatan himoyachisi" sifatida talqin qilinadi, ya'ni uning kurashi tashqi dushmanga emas, balki ichki illatlar — jaholat, adolatsizlik va ma'naviy tanazzulga qarshi qaratilgan edi. Zamonaviy tadqiqotlarda Xudoydod Vali shaxsiga doir ma'lumotlar ko'proq tasavvuf tarixini umumiy o'rganish doirasida uchraydi. U alohida tarixiy siyosiy arbob sifatida emas, balki tasavvufiy murshidlik maktabining vakili sifatida tahlil qilinadi.

Bundan tashqari tasavvuf adabiyotida "vatan" tushunchasi ko'pincha "aslga qaytish", "ruhiy manzil" kabi tushunchalar bilan bog'lanadi. Bu yondashuv ayniqsa Jaloliddin Rumiy asarlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Uning mashhur Masnaviy ma'naviy asarida insonning bu dunyodagi hayoti vaqtinchalik ekani, uning haqiqiy Vatani esa ilohiy olam ekanligi ramziy obrazlar orqali ifodalanadi. Rumiy inson ruhini qafasdagi qushga qiyoslab, uning asl makoni erkinlik va ilohiy yaqinlik ekanini ta'kidlaydi.Bu talqin tasavvufda Vatan tushunchasining metafizik mohiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Tasavvufiy qarashlarda Vatan tushunchasi "muhabbat" kategoriyasi bilan ham uzviy bog'liqdir. Ahmad Yassaviy hikmatlarida insonning tug'ilib o'sgan yurtiga bo'lgan mehr-muhabbati, uning ruhiy pokligi bilan chambarchas bog'lanadi. Yassaviy ta'limotida Vatan — bu insonni tarbiyalovchi, uning ma'naviy shakllanishiga ta'sir etuvchi muhit sifatida talqin qilinadi.Bu yondashuv tasavvufiy pedagogikada muhitning tarbiyaviy ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi.

Rumiy vatanga bo'lgan muhabbatning eng oliy namunasi sifatida payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning Makkaga bo'lgan sog'inchlarini keltiradi.Rumiyning asarlarida insonning tug'ilgan makoniga bo'lgan mehri hech qanday mashaqqat bilan so'nmasligi tahlil qilinadi. «Mustafo sollallohu alayhi vassallam Makkadan chiqib ketayotganlarida orqalariga mung bilan qarab:Sen men uchuun eng sevimli shaharsan.Agar qavmim meni sendan ayirmaganda,hech qachon sendan boshqa joyda yashamas edim,deedilar.Bu insonning o'z tug'ilgan makoniga fitriy muhabbatining buyuk dalilidir.»

Vatanning qadri asosan undan uzoqlashganda bilinishi,begona makonda qanchalik yuqori maqomga erishilmasin,inson ruhiyati baribir milliy va madaniy ildizlarini qumsashi haqida so'z boradi. «Begona yurtda shoh tojini kiygandan ko'ra,o'z vataningda oddiy libosda yurgan yaxshiroqdir.O'zga yurtning tuprog'i qanchalik zarbaft bo'lmasin,u sening asl tabiatingga yotdir va ruhingga orom bermaydi,chunki qon va tuproq tortishi haqdir

XULOSA

Tasavvuf ta'limoti va manbalarida Vatan tushunchasining talqini hamda vatanparvarlik g'oyasining ifodalanish shakllari tarixiy va ma'naviy jihatdan tahlil qilindi.Tahlillar shuni ko'rsatadiki, tasavvuf manbalarida Vatan tushunchasi faqat hududiy yoki siyosiy ma'noda emas, balki chuqur ma'naviy-axloqiy va ruhiy mazmunda izohlanadi. U insonning o'z yurtiga sadoqati, xalqiga muhabbati, jamiyat oldidagi mas'uliyati hamda ichki ma'naviy kamoloti bilan uzviy

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bog'liq holda talqin etiladi. O'rganilgan ibratli voqealar, xususan, Najmiddin Kubro hayoti va faoliyati tasavvufiy vatanparvarlikning eng yorqin amaliy namunasi ekanini ko'rsatdi. Uning mo'g'ullar bosqiniga qarshi xalq bilan birga turib, jonini fido qilishi vatanparvarlikning eng oliy darajasi — ma'naviy jasorat va fidoyilik ekanligini isbotlaydi. Bu holat tasavvufda shaxsiy kamolot bilan ijtimoiy mas'uliyatning uyg'unlashganini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xaitov B.T. Najmiddin Kubro – mo'g'ullarga qarshi kurashgan xalq qahramoni // Oriental Renaissance, 2023. – №3(4). – B. 866.
2. Komilov N. Tasavvuf. – T.: O'zbekiston, 1999. – B. 156.
3. Komilov N. Tasavvuf. – T.: Yozuvchi, 1996. – B. 161.
4. Abulg'ozi Bahodirxon. Shajarai turk. – T.: Fan, 1992. – B. 284.
5. 4. Karimov, N. Markaziy Osiyo tasavvuf tarixi. – Toshkent: Fan, 2012. – B. 102–107.
6. 5. Yo'ldoshev, A. Tasavvuf va jamiyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015. – B. 64–70.
7. 6. Jaloliddin Rumiy. Masnaviy ma'naviy. – Toshkent. – B. 60-120.
8. 7.Ahmad Yassaviy. Devoni hikmat. – T.: G'afur G'ulom, 2004. – B. 56.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.